

بررسی گردشگری شهرهای مناطق خشک و نقش آن در توسعه پایدار (مطالعه موردی: شهرستان میامی)

محمدرضا زند مقدم^۱ مهدی اصغری^{۲*}

- ۱- استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی سمنان، ایران؛
- ۲- دانشجوی دوره دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی سمنان، ایران؛

چکیده

یکی از مدل‌هایی که برخی کشورها در دو دهه اخیر، برای توسعه گردشگری پایدار خود در مناطق خشک به آن توجه کرده‌اند، بحث پرداختن به هویت و ساختارهای بومی در حوزه گردشگری بوده است که باعث شکل‌گیری پدیده بوم‌گردی شده است. توجه به بهره‌مندی از ظرفیت‌های بی‌شمار گردشگری بوم‌گردی در شهرستان میامی، می‌تواند در توسعه گردشگری پایدار آن مؤثر باشد. لذا هدف از انجام این تحقیق بررسی گردشگری شهرهای مناطق خشک و نقش آن در توسعه پایدار شهرستان میامی بود. این تحقیق از نظر ماهیت بر اساس روش‌های جدید تحلیلی و اکتشافی و از نظر هدف کاربردی است. جامعه آماری آن ۳۸۴ نفر بوده و ابزار جمع‌آوری اطلاعات، مصاحبه عمیق و پرسشنامه می‌باشد. پاسخ‌های جمع‌آوری شده استخراج و با روش معادلات ساختاری pls فرضیات تحلیل و آزمون شدند. نتایج این تحقیق در این خصوص نشان داد که توانمندی‌های بوم‌گردی روستاهای شهرستان میامی به‌جز در بخش ساختارهای زیربنایی گردشگری بر توسعه گردشگری پایدار آن اثرگذار بوده‌اند. به‌طوری‌که ساختار بومی‌گرا با میزان و ساختار محیطی بومی‌گرا و ساختار مالکیت و مدیریت دارای اثر معنادار بر توسعه گردشگری پایدار در مناطق مورد مطالعه شده‌اند ولی ساختارهای زیربنایی گردشگری با ۱۷,۵ درصد اثر نتوانسته اثر معناداری بر توسعه پایدار این مناطق بگذارد.

واژه‌های کلیدی: گردشگری، مناطق خشک، بوم‌گردی، مالکیت و مدیریت، توسعه پایدا

مقدمه

گردشگری پدیده‌ای است که از دیرباز در جوامع مختلف انسانی وجود داشته است؛ اما با ورود به عصر مدرن به صورت یک صنعت سود ده در حوزه‌های مختلف بالاخص اقتصادی درآمدی و از این حیث مورد توجه بسیاری از کشورهای دنیا قرار گرفته است. به طوری که ما هر ساله با رشد و توسعه این صنعت چند وجهی مواجه بوده‌ایم (نیکبخت، ۱۳۹۵: ۳). نگاهی اجمالی به توسعه این صنعت در دنیا ما را به این امر رهنمون می‌کند که چشم‌انداز کشورهای مختلف دنیا به توسعه گردشگری با اهداف مختلف سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و... کاملاً متفاوت بوده؛ اما اکثر این کشورها توسعه ابعاد اقتصادی را در اولویت خود قرار داده‌اند. جمهوری اسلامی ایران به عنوان کشوری غنی در خصوص دارا بودن منابع توسعه گردشگری و به سبب فرهنگ، تمدن، ویژگی‌های آب و هوایی و... می‌تواند به کشوری فعال در این صنعت تبدیل شده و با تمرکز بر رویکرد گردشگری اسلامی و تنظیم راهبردها و برنامه‌های منظم و منسجم وابستگی خود را به منابع نفتی کاهش داده و به سمت منابع درآمدی جایگزین بالاخص گردشگری حرکت کند و به عنوان یک منبع پایدار از آن بهره‌مند شود (حریزای و مؤمنی، ۱۳۹۴: ۳). از سویی گردشگری، یکی از پویاترین فعالیت‌های اقتصادی است که نقش مهمی در توسعه پایدار مناطق بیابانی و خشک ایفا می‌کند. مدیریت و برنامه‌ریزی برای توسعه گردشگری در نواحی خشک و بیابانی با پتانسیل‌های بالا در اولویت برنامه‌های گردشگری کشورهاست (سروش و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۵). همچنین در سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی ایران، توسعه تولید و اشتغال جایگاه بسیار ویژه‌ای دارد. بر اساس گزارشی که اخیراً در محافل جهانی صنعت گردشگری منتشر شده، صنعت گردشگری در سال گذشته میلادی توانسته بیش از هفت میلیون شغل در جهان ایجاد کند. این صنعت نزدیک به ۱۰ درصد از تولید ناخالص دنیا را هم توانسته به خودش اختصاص دهد (سهرابیزاده و همکاران، ۱۳۹۴: ۶). همین دو آمار برای نشان دادن ظرفیت بالای گردشگری در توسعه تولید و اشتغال و به تبع تحقق اقتصاد مقاومتی کافی است. این ظرفیت به قدری قابل توجه و عظیم است که دولت برای تحقق اقتصاد مقاومتی می‌تواند روی گردشگری بخصوص گردشگری در مناطق خشک کشور به عنوان یکی از اصلی‌ترین ابزارها، حساب ویژه باز کند. زیرا بخش وسیعی از کشور ما را مناطق گرم و خشک در بر گرفته است و از جمله مهمترین جاذبه‌های طبیعی، مناطق کویری و بیابانی هستند و حدود ۹۰ درصد از مساحت کشور را به خود اختصاص داده‌اند (باقری، ۱۳۹۴: ۳). وجود چنین وسعتی از نواحی خشک، لزوم توجه به پتانسیلهای مناطق مذکور را در زمینه صنعت توریسم، به ویژه در شهرستان میامی که در حاشیه کویر مرکزی قرار گرفته است، ضروری می‌سازد. مناطق بیابانی شهرستان میامی مکانهای دارای پتانسیل بالا و طبیعی بکر و رمزآلود برای گردشگری هستند که با برنامه‌ریزی و مدیریت درست می‌تواند درآمد قابل توجهی برای عمران و آبادی ساکنین این مناطق به ارمغان بیاورد. در واقع، اهمیت گردشگری در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی بسیاری از کشورها به سرمایه‌گذاری و استفاده از همه ظرفیت‌هایشان در این حوزه ترغیب کرده است (ابراهیمی، ۱۳۹۱: ۴) در این راستا، یکی از مدل‌هایی که برخی کشورها در دو دهه اخیر، برای توسعه گردشگری پایدار خود در مناطق خشک به آن توجه کرده‌اند، پرداختن به هویت و ساختارهای بومی در حوزه گردشگری بوده است که باعث شکل‌گیری پدیده بوم‌گردی شده است (پاریاب، ۱۳۹۳: ۶) در این مقاله سعی شده است پتانسیل‌های گردشگری شهر میامی و نقش آنها در توسعه پایدار، بررسی شود.

مرور پیشینه‌ها

با توجه به میزان اهمیت بستر کویر در کشور ایران، تحقیقات متعددی در ابعاد متفاوت بر روی آن صورت پذیرفته که در ارتباط با مطالعه ویژگی‌های گردشگری می‌توان به پژوهش‌هایی اشاره داشت؛ از میان این پژوهش‌ها می‌توان به پژوهش امیر احمدی و همکاران در سال ۱۳۹۱ اشاره نمود که به بررسی پتانسیل‌های موجود در منطقه کویر مزیان پرداخته‌اند؛ در این پژوهش پتانسیل‌های منطقه مورد مطالعه بر مبنای مدل جدول قوت‌ها و ضعف‌ها "SWOT" معرفی شده است.

در پژوهش دیگری نیز در سال ۱۳۸۹ جهانیان و زندی به بررسی پتانسیل‌های اکوتوریسم در مناطق بیابانی و کویری استان یزد پرداخته‌اند؛

در پژوهش فوق نیز از مدل جدول قوت‌ها و ضعف‌ها "SWOT" برای تبیین ویژگی‌های منطقه بهره برده شده است.

از دیگر تحقیقات انجام گرفته می‌توان به پژوهش کوماری "Kumari" و همکاران در سال ۲۰۱۰ اشاره نمود؛ در این پژوهش به بررسی معیارهای مورد نظر متناسب با منطقه مورد مطالعه در منطقه‌هایی از ایالت سیکیم "Sikkim" پرداخته شده است. در این پژوهش با استفاده از روش تحلیل سلسله مراتبی درختی "AHP" به ارزیابی منطقه مورد مطالعه پرداخته شده و معیارهای مورد نظر در آن اثر داده شده است. از میان تحقیقات دیگر نیز می‌توان به پژوهش افات "Effat" و همکاران در سال ۲۰۰۹ اشاره نمود که با معیارهای به دست آمده توسط گروه محقق به بررسی منطقه مناسب برای توسعه گردشگری در منطقه سوئز مصر پرداخته است.

مبانی نظری

مفهوم شهر

به عبارت ساده، شهر را می‌توان یک واحد اجتماعی و سیاسی، یک واحد فعالیتی، فیزیکی و اجتماعی دانست. به عبارت کلی‌تر، شهر عبارت الحاق یک مکان فیزیکی با مردم ساکن آن است. ولی می‌توان این تعریف را کاملتر نمود و گفت شهری مجموعه‌ای از ترکیب عوامل طبیعی، اجتماعی و محیط ساخته شده توسط انسان است که در آن جمعیت ساکن متمرکز شده است. به‌طور کلی شهر جمعیت نسبتاً متراکم، وجود خیابانها و مراکز کار و تجارت، ساختمانهای مرتفع که نسبت به روستاها متفاوت است، امکانات رفاهی و آموزشی وجود گسترده وسایل نقلیه، همه علائمی که در شهرها وجود دارد (شیعه، ۱۳۸۵: ۴).

مفهوم گردشگری:

از نظر بیشتر مردم عبارت گردشگری بر سفرهای تفریحی دلالت می‌کند و بیشتر به صورت مترادف تعطیلات به کار می‌رود. هم چنین در کتابهای لغت از گردشگری به عنوان مسافرت به منظور تفریح یاد می‌کنند. برعکس، سازمانهای گردشگری و مراکز دیگری که در پی توسعه، بازاریابی و هماهنگی گردشگری در کشورشان هستند، سعی بر داشتن دیدگاه وسیع‌تری در این مورد دارند؛ از نظر آن‌ها گردشگری یعنی مسافرت با اهداف مختلف به استثنای سفر به منظور کار، مهاجرت و فعالیت‌های محلی و منطقه‌ای.

رضوانی (۱۳۸۵) در کتاب خود تحت عنوان جغرافیا و صنعت توریسم، جهانگردی را این گونه تعریف می‌کند: "جهانگردی عبارت از مجموعه تغییرات مکانی انسان‌ها و فعالیت‌هایی است که از آن منتج می‌شود. این تغییرات خود ناشی از به واقعیت پیوستن خواست‌هایی است که انسان را به جابجایی وادار می‌کند و بالقوه در هر شخص با شدت و ضعف متفاوت وجود دارد."

تفاوت بوم‌گردی با طبیعت گردی

طبیعت گردی یا گردشگری در طبیعت، سفر به نقاط طبیعی است که با انگیزه‌ها و الگوهای متفاوت با اکوتوریسم از سوی گردشگران صورت می‌گیرد؛ به عبارت دیگر، طبیعت گردی و مسافرت به محیط‌های طبیعی می‌تواند در چارچوب انگیزه‌های متفاوت باشد و تنها فضای طبیعی را دربرگیرد. انگیزه این امر با ادراک و حفظ محیط طبیعی رابطه مستقیم ندارد و حتی گردشگر دارای حساسیتی نسبت به محیط از بُعد حفاظت و همسو با طبیعت و مردم بومی نیست؛ در حالی که در مؤسسه بین‌المللی اکوتوریسم در سال ۱۹۹۱، اکوتوریسم به صورت یک مسافرت مسئولانه به مناطق طبیعی که محیط زیست را حفظ و زندگی راحت مردم محلی را تثبیت می‌نماید، تعریف شده است (مقدم، ۱۳۹۶: ۶۱). به عبارتی، اکوتوریسم با اهداف چند جانبه یعنی حفاظت از محیط زیست، احترام به جوامع محلی و ارتقای مؤلفه‌های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی جامعه میزبان سروکار دارد که این اهداف همخوان با مفهوم توسعه پایدار است (بابایی و حمیدی، ۱۳۹۵: ۴).

اصول زیربنایی در بوم‌گردی

در بوم‌گردی استمرار منافع بلندمدت مطرح است که در این رابطه افزایش مشارکت افراد محلی (جامعه میزبان)، حفظ یکپارچگی و انسجام اجتماعی و احترام به فرهنگ بومی، سازگاری برنامه‌های گردشگری پایدار با دیگر برنامه‌ریزی‌های محلی، منطقه‌ای و ملی از جمله اهداف این نوع از گردشگری برشمرده شده است (ابراهیمی اصل و حسین زاده، ۱۳۹۶: ۳).

توسعه پایدار شهری:

در دهه ۱۹۸۰، مفهوم توسعه پایدار با این درک که تداوم بدون محدودیت رشد اقتصادی، اثرات نامطلوب زیست محیطی و اجتماعی در پی خواهد داشت، مطرح شد و الگوهای رشد و توسعه اقتصادی تا آن زمان را به چالش کشاند. بدین ترتیب، به دنبال گزارش برتلند در سال ۱۹۸۷، توسعه پایدار سفر طولانی‌اش را به سوی تبدیل شدن به یک پارادایم توسعه در دوره جدید آغاز کرد. در همین زمینه، از دهه ۱۹۸۰، به دنبال گزارش‌های متعدد تهیه شده از سوی صدها محقق، کارشناس دولتی و دانشگاهی و نهضت طرفداران محیط زیست، سرانجام رویکردهای توسعه گردشگری و دولت‌ها به چالش کشیده شدند و به منظور بازساخت چارچوب سنتی توسعه گردشگری همسو با رویکرد توسعه پایدار، به شکلی که الزامات و استانداردهای جدید طرفداران محیط زیست و پایداری یک سطح بهینه از منافع اقتصادی اجتماعی را تأمین کند تحت فشار قرار گرفتند.

بدین شکل از دهه ۱۹۹۰، حرکت از گردشگری انبوه به سوی رویکرد توسعه پایدار گردشگری آغاز شد و مفهوم توسعه پایدار وارد ادبیات گردشگری شد. اهداف گردشگری پایدار، بهبود کیفیت زندگی جامعه میزبان، رعایت برابری یا مساوات بین نسلی و درون یک نسل، حفظ کیفیت محیط زیست از طریق حفظ سیستم زیست محیطی، حفظ یک پارچگی و انسجام فرهنگی و همبستگی اجتماعی بین جوامع، و ایجاد تسهیلات و امکانات است؛ به گونه‌ای که دیدار کنندگان بتوانند تجربه‌های ارزشمندی کسب کنند. بر خلاف پارادایم سنتی، گردشگری پایدار می‌تواند اهداف متعادل اجتماعی اقتصادی و زیست محیطی در سطح محلی و منطقه‌ای را برآورده کند از این رو، در قالب رویکرد توسعه پایدار گردشگری، بررسی نقش گردشگری در توسعه منطقه‌ای و محلی عموماً از ابعاد اقتصادی و غیره صورت می‌گیرد؛ زیرا ابعاد گردشگری پایدار لازم و ملزوم یکدیگرند و متقابلاً یکدیگر را تقویت می‌کنند.

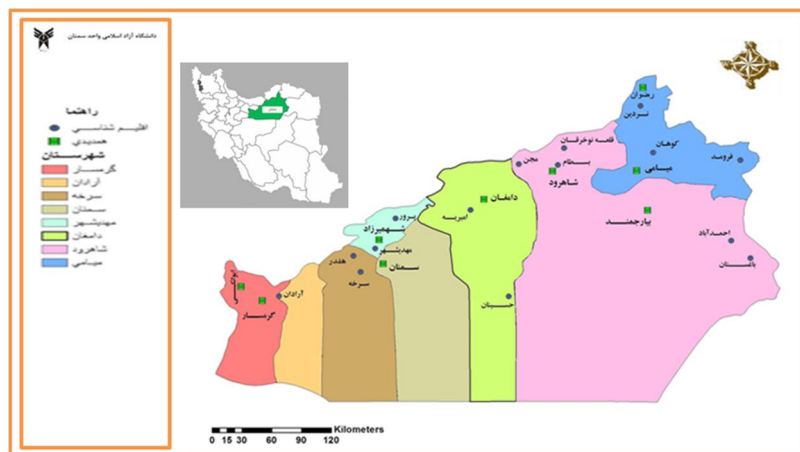
مقوله توسعه شهری پایدار در سال‌های اخیر به منزله موضوع مهم علمی در کلیه جوامع مطرح بوده و بخش وسیعی از ادبیات توسعه شهری را به خود اختصاص داده است. با نگاهی مختصر به شهرهای توریستی برتر آشکار می‌شود که این شهرها مکان‌هایی پایدار برای زندگی شهروندانند. بدین معنی که آن‌ها در چارچوب مفاهیم توسعه پایدار توانسته‌اند به جایگاه مترقی کنونی خود برسند. از سوی دیگر نیز، رشد صنعت گردشگری در شهرهای برتر گردشگری خود عاملی برای حرکت در چارچوب توسعه پایدار شهرها به شمار می‌آید. در نهایت این که گردشگری شهری و توسعه پایدار شهری لازم و ملزوم یکدیگرند و نمی‌توان به طور دقیق حکم داد که کدامیک بر دیگری پیشی دارد. متأسفانه هنوز در حوزه مدیریت گردشگری کشور فعالیت‌های چندانی صورت نگرفته است (حاتمی نژاد، ۱۳۹۴: ۱۲).

معرفی منطقه مورد مطالعه

استان سمنان با مساحتی معادل ۹۷۴۹۱ کیلومتر مربع شامل ۸ شهرستان و در ۳۴ درجه و ۱۳ دقیقه تا ۳۷ درجه و ۲۰ دقیقه عرض شمالی و ۵۱ درجه و ۵۱ دقیقه تا ۵۷ درجه و ۳ دقیقه طول شرقی از نصف‌النهار گرینویچ قرار دارد و از شمال به استان‌های خراسان شمالی، مازندران و گلستان، از شرق به استان خراسان رضوی، از جنوب به استان اصفهان و یزد و از غرب به استان‌های قم و تهران محدود می‌گردد که شهرستان میامی در شرق این استان واقع شده است. این شهرستان بر اساس آخرین تقسیمات کشوری، میامی دارای دو بخش به نام‌های مرکزی و کالپوش و ۵ دهستان به نام‌های میامی و فرومد و کلاته‌ها در بخش مرکزی و رضوان و نردین در بخش کالپوش می‌باشد. شهرستان میامی از قسمت شمال به استان گلستان، از قسمت شرق به استان خراسان رضوی، از قسمت شمال شرق به استان خراسان شمالی، از جنوب به بخش بیارجمند، از غرب به بخش بسطام و از جنوب غرب به بخش مرکزی شهرستان شاهرود محدود می‌شود.

شهر میامی مرکز شهرستان میامی، در طول جغرافیایی ۵۵ درجه و ۳۹ دقیقه و عرض جغرافیایی ۳۶ درجه و ۳۶ دقیقه در ارتفاع ۱۰۲۵ متر از سطح دریا واقع شده است. (سالنامه آماری استان سمنان - قسمت سرزمین و آب و هوا، ص ۳۵)

از نظر موقعیت ارتباطی، شهر میامی در فاصله ۶۰ کیلومتری شهر شاهرود و ۲۳۰ کیلومتری شهر سمنان، ۵۴ کیلومتری شهر بیارجمند؛ ۵۲ کیلومتریشهر کلاته خیج، ۶۳ کیلومتری شهر بسطام نیز قرار دارد. همچنین نزدیکترین و دورترین روستا به شهر، ابراهیم آباد و کلاته ملا به ترتیب ۵ و ۱۵۰ کیلومتر با شهر میامی فاصله دارد.

نقشه (۱): موقعیت شهرستان میامی در استان (مأخذ: تقسیمات سیاسی استانداری سمنان)

در ارتباط با عوارض طبیعی موجود می توان گفت که شهر میامی تقریباً در زمینی هموار واقع شده و تنها بلندی موجود، مجموعه ای از کوه های پراکنده در جنوب شهر میامی است که بلندترین آنها کوه قبله نام دارد که ارتفاع آن ۲۷۰۰ متر بوده و در سمت شرق آن کوه میامی به ارتفاع ۲۴۰۰ متر قرار دارد از دیگر ارتفاعات جنوب شهر می توان به نوحه، تودر، دوشاخ، سرشخ، شاه دمبه، پنج پشته و کوه خردو اشاره کرد. شهر میامی در دشت مرجان - میامی واقع شده است. این دشت از شمال به دشت های جاجرم و گرگان و از شرق به جوین و فرومد، از جنوب به داورزن و بیارجمند و از غرب به بسطام و شاهرود محدود است و مساحت آن ۳۱۹۸۰۰ هکتار می باشد. حداکثر و حداقل ارتفاع آن ۱۴۰۰ متر در شمال غرب و ۸۵۰ متر در جنوب شرقی است. در نقشه شماره یک موقعیت جغرافیایی این شهر ارائه گردیده است.

مواد و روش ها

این تحقیق از نظر نوع، ترکیبی از روش های توصیفی و تحلیلی است و از نظر ماهیت بر اساس روش های جدید، پیمایشی است و از نظر هدف کاربردی است. جامعه آماری تحقیق کلیه خبرگان حوزه گردشگری، اقتصاد و اقلیم کشور می باشند. روش نمونه گیری، روش تصادفی ساده بده و برای تعیین حجم نمونه آماری نیز، از فرمول کوکران بهره گرفته شده که حجم نمونه ای ۳۸۴ نفره حاصل آن می باشد. متغیرهای مستقل تحقیق ساختار بومی محصولات، خدمات و فعالیت های گردشگری، ساختار مالکیت و مدیریت و مشارکت جامعه محلی، ساختارهای مناسب زیربنایی گردشگری و متغیرهای وابسته توسعه گردشگری پدیدارند که برای گردآوری این اطلاعات از ابزار زیر استفاده شده است:

۱. مصاحبه دلفی برای شناسایی مولفه های تشکیل دهنده هر یک از توانمندی های تحقیق

۲. پرسشنامه محقق ساخته براساس یافته های دلفی

پس از آن پرسشنامه‌ای تهیه و میان جامعه آماری توزیع می‌شود. پاسخ‌های جمع‌آوری شده استخراج و با روش معادلات ساختاری pls فرضیات تحلیل و آزمون می‌شوند. همچنین از نرم افزار ARCGIS با توجه به داده‌های موجود برای تحلیل‌های فضایی و مکانی اقامتگاه‌های بوم‌گردی شهرستان میامی بهره‌گیری می‌شود.

یافته‌های تحقیق

گردشگری ایران به منظور تنوع بخشیدن به منابع رشد اقتصادی و درآمدهای ارزی و همچنین ایجاد فرصت‌های شغلی، توسعه صنعت گردشگری در اقتصاد ایران از اهمیت فراوانی برخوردار خواهد بود. البته تأکید بر اهمیت مطالعه اقتصادی این صنعت زمانی نمود پیدا می‌کند که بدانیم ایران از نظر جاذبه‌های گردشگری یکی از ده کشور اول جهان و از لحاظ آثار باستانی یکی از پنج سرزمین نخست جهان به جهت جاذبه‌های اکوتوریستی و تنوع گیاهی و جانوری است. با وجود این تنها پنج درصد سهم درآمد گردشگری جهان را به خود اختصاص داده است و از نظر درآمد جذب گردشگر در قیاس با دیگر کشورهای جهان در رتبه نود ام قرار دارد (احمدی و خسروی پور، ۱۳۹۳: ۶). با این حال باید گفت با توجه به افق پیش‌روی صنعت گردشگری در ایران که مختصات آن در سند چشم‌انداز ۲۰ ساله تدوین شده است ایران در سال ۱۴۰۴ می‌بایست میزبان ۲۰ میلیون گردشگر باشد و درآمد ۲۰ میلیارد دلاری را از بازار جهانی جهانگردی کسب کند. بر اساس آخرین آمار منتشر شده از سوی سازمان میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری کشور، در سال ۱۳۹۵ به تعداد ۴ میلیون و ۹۰۱ هزار و ۸۴ گردشگر خارجی به کشور وارد شدند که این رقم در سال ۹۶ به ۵ میلیون و ۱۱۳ هزار و ۵۲۴ نفر افزایش یافت که رشد ۳۳/۴ درصدی را نشان می‌دهد. به قدری شمار گردشگران خارجی افزوده شد که دو فصل تابستان و زمستان نیز مورد استقبال گردشگران برای سفر به ایران قرار گرفت. هزینه سفر به ایران تا ۵۰ درصد ارزان‌تر شده و به همین دلیل نیز سفر شهروندان کشورهای همسایه به کشور تا ۵۱ درصد افزایش داشته است. در شرایط سیاسی و اقتصادی کنونی آمار گردشگران برخی کشورها همچون عراق در این مدت افزایش یافته است ولی نزدیک به ۴۲ درصد سفر اروپایی‌ها و آمریکایی‌ها کم شده است. طبق آمارهای رسمی، سفر اروپایی‌ها به ایران در پنج ماه نخست سال جاری ۱۳۹۷ با کاهشی ۲۲ درصدی همراه بوده است.

ورود ۶۸ درصدی گردشگران خارجی از مرزهای زمینی به ایران نشان می‌دهد، سفرهای هوایی حتی همسایگان نزدیک هم هنوز با چالش‌های زیادی روبه‌رو است (هوشمند، ۱۳۹۱: ۷). آمارهای دیگر حاکیست ایران در سال ۲۰۱۶ درآمدی معادل ۱۳۰ هزار و ۵۲۵ میلیارد ریال (۴,۲ میلیارد دلار)، یعنی ۳,۳ درصد از صادرات کل را ایجاد کرد که این رقم در سال ۲۰۱۷ تا ۱۱,۶ درصد افزایش یافت و ایران پذیرای ۵ میلیون و ۵۳۱ هزار گردشگر بین‌المللی ورودی بود. همچنین پیش‌بینی می‌شود صادرات گردشگری ایران با رشد سالانه ۳,۴ درصدی در فاصله بین ۲۰۱۷ الی ۲۰۲۷، در پایان دوره (سال ۲۰۲۷)، به رقم ۲۰۳۶۲۳ میلیارد ریال (۶,۶ میلیارد دلار)، یعنی ۲,۷ درصد از صادرات کل برسد و تعداد گردشگران بین‌المللی ورودی به آن ۹ میلیون و ۸۵۸ هزار نفر باشد. طبق برآوردها، در سال ۲۰۱۶ معادل ۱۰۷ هزار و ۳۱۵ میلیارد ریال (۳,۵ میلیارد دلار) سرمایه‌گذاری ثابت در صنعت گردشگری ایران انجام شده است که معادل ۳,۳ درصد از سرمایه‌گذاری کل می‌باشد. این میزان در سال ۲۰۱۷ به ۶,۳ درصد افزایش یافت و پیش‌بینی می‌شود با رشد سالانه ۵,۳ درصدی در طی ده سال آینده، در سال ۲۰۲۷، حدود ۱۹۱۳۹۲ میلیارد ریال (۶,۲ میلیارد دلار)

سرمایه‌گذاری در گردشگری (معادل ۳,۹ درصد از کل سرمایه‌گذاری‌ها) انجام شود. سهم صنعت گردشگری از سرمایه‌گذاری‌های ملی از ۳,۳ درصد در سال ۲۰۱۷ به ۳,۹٪ در سال ۲۰۲۷ افزایش خواهد یافت (UNWTO، ۲۰۱۸). نظر به این که ضرورت توسعه و رشد این صنعت در سند فوق مورد توجه قرار گرفته است و از آنجا که کشورمان با توجه به منابع عظیمی که در این حوزه دارد زمینه گسترش هرچه بیشتر آن را داراست، بنابراین نگاه اقتصادی داشتن به این صنعت در حال رشد بیش از پیش ضرورت پیدا می‌کند (عسکری، ۱۳۹۱: ۴).

بوم‌گردی یا اکوتوریسم بخش در حال گسترشی از بازار گردشگری در طبیعت یا طبیعت‌گردی است که تعاریف مختلفی برای آن ارائه شده است. این تعاریف عبارتند از:

بوم‌گردی، سفری مسئولانه به مناطق طبیعی است که در آن بر حفظ محیط زیست و رفاه مردم محلی تأکید می‌شود. بوم‌گردی بیش از هر چیز یک نوع نگرش خاص، آینده‌نگر، اخلاقی و انسانی به مقوله گردشگری است. بوم‌گردی با اهداف چند جانبه یعنی حفاظت از محیط زیست، احترام به جوامع محلی و ارتقای مؤلفه‌های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی جامعه میزبان سروکار دارد که این اهداف همخوان با مفهوم توسعه پایدار است (طاهری و غفاریان، ۱۳۹۴: ۳). بوم‌گردی راهبردی برای مدیریت استفاده پایدار از میراث‌های طبیعی از جمله مناطق حفاظت شده است. گردشگران بوم‌گردی، افرادی مطلع‌تر و آگاه‌تر نسبت به مسائل فرهنگی و اجتماعی و حساس‌تر و کنجکاوتر نسبت به مسائل زیست محیطی می‌باشند. چالشها و آسیب‌های گردشگری بوم‌گردی ذیل پنج محور اصلی قوانین و مقررات، عوامل اقتصادی، عوامل اجتماعی و فرهنگی، عوامل محیط بومی و نیروی انسانی قابل بررسی است (بابایی و حمیدی، ۱۳۹۵: ۴).

اقامتگاه‌های بوم‌گردی، اقامتگاه‌هایی هستند که در محیط‌های طبیعی و بومی با رعایت بالاترین سطح ممکن ضوابط زیست محیطی و به شکلی سازگار با معماری بومی، بافت تاریخی و سیمای طبیعی منطقه تأسیس شده و ضمن حداکثر تعامل با جامعه محلی و توجه به تنوع اقلیم، زمینه حضور گردشگران را با کیفیتی قابل قبول و تعریف شده فراهم می‌نمایند (حسینی و محمدزاده، ۱۳۹۶: ۳). بر اساس اولین تعریف رسمی در سال ۲۰۰۲ میلادی، اقامتگاه بومی یا اقامتگاه بوم‌گردی امکانات اقامتگاهی گردشگری است که به معیارهای زیر پایبند است:

- حفاظت از محیط طبیعی و فرهنگی پیرامون؛
- ایجاد کمترین اثر بر محیط طبیعی اطراف اقامتگاه در هنگام ساخت آن؛
- استفاده از معماری و مصالح بومی و داشتن بافت فرهنگی و فیزیکی خاص و هماهنگ با فرم، منظره و محیط؛
- استفاده از سیستم‌های آبرسانی پایدار و کاهش مصرف آب؛
- به کارگیری روش‌هایی برای بازیافت زباله‌های خشک و دفع دیگر انواع زباله بدون آسیب رسانی به محیط؛
- استفاده از انرژی‌های پایدار به روش‌های سنتی و به کارگیری انرژی‌های نو با استفاده از وسایل مدرن؛
- کار گروهی همراه با به کارگیری جامعه محلی؛
- ارائه کارگاه‌ها و برنامه‌های آموزشی ویژه کارکنان، گردشگران و مالکان اقامتگاه‌ها درباره چگونگی حفاظت از محیط؛
- همکاری با برنامه‌های تحقیقاتی در جهت برنامه‌ریزی توسعه پایدار محلی.

مفهوم اقامتگاه بوم‌گردی برای بسیاری از افراد ابهاماتی را ایجاد کرده است. تحقیقات نشان می‌دهد که در سال‌های اخیر علاقه جامعه جهانی به سمت و سوی اکوتوریسم افزایش چشمگیری داشته. اکوتوریسم طبق تعریف انجمن بین‌المللی اکوتوریسم (TIES) سفری مسئولانه است به مناطق طبیعی که محیط زیست را حفظ می‌کند و رفاه مردم محلی را موجب می‌شود (جوادی و جعفرپور، ۱۳۹۷: ۹). طبق گزارش آماری مرکز مسافرت‌های مسئولانه در سال ۲۰۱۵ از هر ۵ گردشگر یک نفر (۲۰ درصد) تمایل دارد برای سفر، شرکت‌های خدمات مسافرتی را انتخاب کند که سوابق زیست محیطی و اجتماعی بیشتری داشته باشد. گزارش دیگری در سال ۲۰۱۲ توسط بنیاد مسافرت انگلستان منتشر شد که نشان می‌داد ۶۶ درصد گردشگران تمایل به مسافرت با شرکت‌هایی دارند که بیشتر به فعالیت‌های طبیعت دوستانه می‌پردازند (پسند و همکاران، ۱۳۹۶: ۴).

متأسفانه و در پی انتشار این آمار و ارقام بسیاری از شرکت‌های مسافرتی خیلی زود به تبلیغات گسترده فعالیت‌های جعلی خود پرداخته و با کاربرد "green washing" سعی در جذب مخاطب و مشتری بیشتر داشته و با حضور انبوه در محیط‌های طبیعی و روستایی به تخریب آن و صرفاً سود جویی از عنوان "تورهای طبیعت‌گردی" پرداخته‌اند (حسینی و محمد زاده، ۱۳۹۱: ۶). اقامتگاه بوم‌گردی نوعی از محل‌های اسکان برای مسافران است که بر خلاف هتل‌ها که ویژگی یکسانی دارند، دارای ویژگی خاص محیطی خود بوده و به نوعی اقامتگاهی بومی و محلی است که عمدتاً در خانه‌های قدیمی بازسازی شده و با شیوه‌ای که مطلوب برای مسافران باشد اداره می‌شوند. در این اقامتگاه‌ها که تقریباً همگی آنها به صورت خانوادگی ارائه خدمات می‌کنند، سعی بر این است تا میهمانان با شیوه سنتی زندگی در آن محل خاص آشنا شده و از غذاهای محلی آنجا استفاده و در محیطی طبیعی سفر خود را به انجام برسانند (امینی گوهر ریزی، ۱۳۹۷: ۸). برخی از آنان فعالیت‌های طبیعت‌گردی مکملی چون بیابان‌گردی، جنگل‌نوردی و گردشگری نجومی را نیز مکمل کار خود ساخته و خدمات کاملی را به مسافران خود ارائه می‌دهند. در واقع اقامتگاه بوم‌گردی اقامتگاهی برای گردشگران است که ساختار بومی خدمات، محصولات و فعالیت‌های گردشگری، ساختار محیطی بوم‌گرا، ساختار مالکیت و مدیریت خانوادگی و مشارکت جامعه بومی و در نهایت داشتن ساختارهای مناسب زیربنایی گردشگری، که ارکان و هسته‌های اصلی یک اقامتگاه است، آن را از دیگر الگوهای اقامتی مانند هتل‌ها و مهمان‌پذیرها متمایز می‌کنند (ملک زاده و آیت الهی، ۱۳۹۶: ۴). اقامتگاه‌های بوم‌گردی در محیط‌های طبیعی با رعایت بالاترین سطح ممکن ضوابط زیست محیطی و به شکلی سازگار با معماری و سیمای طبیعی منطقه احداث شده و ضمن حداکثر تعامل با جامعه محلی، زمینه حضور و اقامت طبیعت گردان را با کیفیتی قابل قبول و تعریف شده در محیط‌های طبیعی فراهم نمایند (تقی پور و همکاران، ۱۳۹۴: ۶).

بنابر آنچه قبلاً ذکر شد، ابتدا متون پیاده شده مصاحبه‌های نیمه ساختار یافته، جهت شناسایی عوامل مؤثر در گردشگری مناطق خشک، با دقت بررسی گردید و پس از وارد کردن آن‌ها در جداولی که در ادامه آورده شده است، و جدا کردن جملات معنادار آن‌ها در سطرها مختلف، مفاهیم متنوع مورد استفاده در این تحقیق استخراج شدند. این مفاهیم با توجه به محتوای ظاهری، در دسته‌های مفهومی که در واقع نشان‌گر یک مفهوم مستقل می‌باشند برای آماده‌سازی داده‌ها با تهیه نسخه‌های کتبی از محتوای مصاحبه‌ها و پاسخ افراد به سوالات مصاحبه، داده‌های کیفی پژوهش بر اساس شماره سوال مرتب گردیدند و پاسخ هر خبره به

هر سوال در کنار هم نوشته شد. در ادامه جداول مربوط به کدگذاری‌ها آورده شده است. در این مرحله با مرور چند باره داده‌های گردآوری شده از طریق مصاحبه، به بررسی زوایای مختلف آن پرداخته می‌شود. در ستون اول این جدول به هر فرد مصاحبه شونده کدی از ۱ تا ۱۰ اختصاص داده شده است و در ستون دوم گزاره‌های کلامی و آن چه خبرگان درباره عوامل مؤثر بیان کرده‌اند، به تفصیل آورده شده است. در ستون کدگذاری باز، مفاهیم مهم هر یک از گزاره‌های کلامی مطرح شده و ستون کدگذاری محوری، که مربوط به عوامل مؤثر می‌باشد، در آخرین مرحله تکمیل شده است. در تحلیل کیفی، مصاحبه‌های انجام گرفته از طریق کدگذاری باز و کدگذاری محوری دسته بندی‌هایی انجام شده که منجر به شناسایی مفاهیم و مؤلفه‌های مربوط عوامل مؤثر شده است.

جدول ۱- کدگذاری داده‌های محتوای مصاحبه در مورد ساختار بومی محصولات، خدمات و فعالیتهای گردشگری

کد مصاحبه شوندگان	کد باز	کد محوری
I ₄ , I ₅ , I ₈ , I ₁₀	آموزش، عرضه و فروش صنایع دستی و تولیدات محلی	ساختار بومی محصولات، خدمات و فعالیتهای گردشگری
I ₃ , I ₅ , I ₆ , I ₇	پوشیدن و ارائه پوشاک بومی	
I ₁ , I ₂ , I ₄	استفاده از سفره آرابی بومی	
I ₁ , I ₃ , I ₆	•ارائه و فروش محصولات فرهنگی بومی	
I ₂ , I ₄ , I ₈	ارائه تورها و فعالیتهای بوم گردی	
I ₂ , I ₃ , I ₅	آشنایی گردشگران با آداب و فنون بومی	
I ₅ , I ₆ , I ₂	آموزش و راهنمایی زیست محیطی	

منبع: نویسندگان

جدول ۲- کدگذاری داده‌های محتوای مصاحبه در مورد ساختار محیطی بومگرا

کد مصاحبه شوندگان	کد باز	کد محوری
I ₄ , I ₅ , I ₈ , I ₁₀	همسازی معماری اقامتگاه با اقلیم و محیط و استفاده از مصالح ارگانیک	ساختار محیطی بومگرا
I ₁ , I ₄ , I ₇	طراحی داخلی و خارجی بومی	
I ₂ , I ₆ , I ₉	مبلمان و تجهیزات سنتی و بومی و ایجاد فضاهای مکمل مورد نیاز گردشگران	
I ₃ , I ₅ , I ₆ , I ₇	استفاده از انرژیهای پاک	
I ₁ , I ₂ , I ₄	مدیریت و بازیافت زباله و فاضلاب	

منبع: نویسندگان

جدول ۳- کدگذاری داده‌های محتوای مصاحبه در مورد ساختار مالکیت و مدیریت خانوادگی و مشارکت جامعه محلی

کد محوری	کد باز	کد مصاحبه شوندهگان
ساختار مالکیت و مدیریت خانوادگی و مشارکت جامعه محلی	مدیریت خانوادگی	I ₄ , I ₅ , I ₈ , I ₁₀
	سرمایه گذاری و مدیریت بومی	I ₅ , I ₆ , I ₇
	مشارکت و توانمندسازی جامعه محلی	I ₃ , I ₅ , I ₆ , I ₇
	اطلاع رسانی و راهنمایی گردشگران توسط اعضای اقامتگاه	I ₅ , I ₆ , I ₇ , I ₈ , I ₁₀
	آموزش شیوه مهمان نوازی به جامعه محلی	I ₅ , I ₈ , I ₁

منبع: نویسندگان

جدول ۴- کدگذاری داده‌های محتوای مصاحبه در مورد ساختارهای مناسب زیربنایی گردشگری

کد محوری	کد باز	کد مصاحبه شوندهگان
ساختارهای مناسب زیربنایی گردشگری	خدمات عمومی شامل مسیر دسترسی، جاده، برق، گاز	I ₄ , I ₅ , I ₈ , I ₁₀
	خدمات ارتباطات رادیویی (تلفن همراه، ثابت و اینترنت)	I ₃ , I ₅ , I ₆ , I ₇
	خدمات امنیتی و انتظامی	I ₅ , I ₈ , I ₁₀
	خدمات بهداشتی و درمانی	I ₁ , I ₂ , I ₄

منبع: نویسندگان

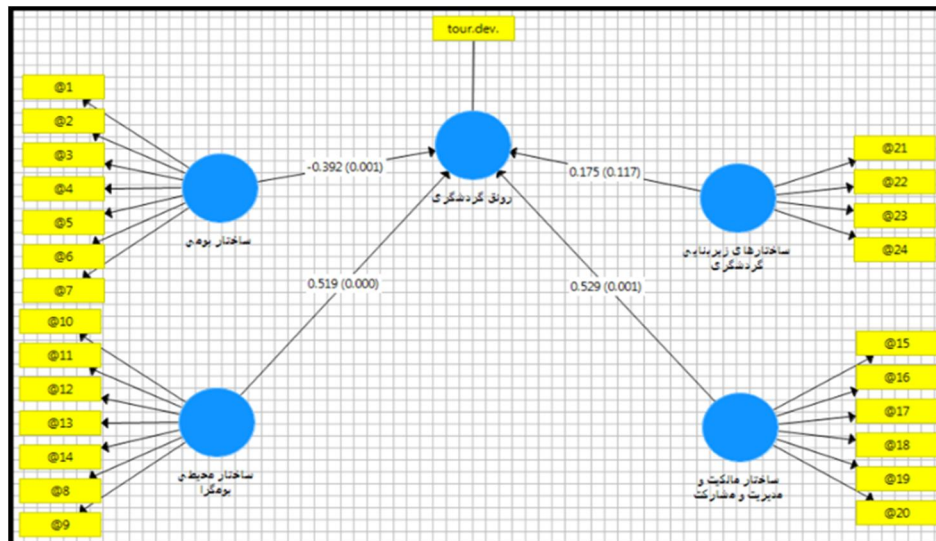
برای بررسی پردازش مدل‌های اندازه‌گیری سه مورد استفاده می‌شود: پایایی شاخص، روایی همگرا و روایی واگرا (داوری و رضازاده، ۱۳۹۷: ۷۹، به نقل از هولاند^۱، ۱۹۹۹). با توجه به اینکه مقدار مناسب برای آلفای کرونباخ ۰/۶ تا ۰/۷ (کرونباخ، ۱۹۵۱)، برای پایایی ترکیبی ۰/۷ (نونالی، ۱۹۸۷) و برای میانگین واریانس استخراجی ۰/۵ (فورنل و لارکر، ۱۹۸۱) می‌باشد و مطابق با یافته‌های این تحقیق، تمامی این معیارها برای متغیرهای مکنون مقدار مناسبی اتخاذ نموده‌اند، می‌توان مناسب بودن وضعیت پایایی و روایی همگرای پژوهش حاضر را تأیید نمود.

بر اساس نتایج تحلیل معادلات ساختاری تحقیق، ساختار بومی گرا دارای مقدار تی (۳،۳۱۶) و ساختار محیطی بوم گرا دارای مقدار تی (۳،۸۸۶) و ساختار مالکیت و مدیریت (۳،۲۵۳) می‌باشند که هر سه بالاتر از ۱،۹۶ بوده و برخلاف ساختارهای زیربنای گردشگری که مقداری کمتر از ۱،۹۶ را کسب کرده‌اند، می‌توان گفت رابطه‌شان با متغیر رونق گردشگری تأیید می‌شود. بر این اساس رابطه بین متغیرهایی که مقادیر معناداری آنها کمتر از ۰،۰۵ شده است دارای مقادیر t بالاتر از ۱،۹۶ هستند لذا این روابط تأیید می‌شوند. با توجه به مقادیر معناداری حاصل شده (نمودار ۱)، ساختار بومی گرا با میزان اثر (۳۹،۲ درصد) و ساختار محیطی بوم گرا با میزان اثر (۵۱،۹ درصد) و ساختار مالکیت و مدیریت با میزان اثر (۵۲،۹ درصد) اثر بر رونق گردشگری در مناطق مورد مطالعه معنادار شده‌اند (کمتر از ۰،۰۵) ولی ساختارهای زیربنایی گردشگری با ۱۷،۵ درصد اثر نتوانسته اثری معنادار بر رونق گردشگری این مناطق بگذارد. (بیشتر از ۰،۰۵). لذا می‌توان

^۱. Hulland

بیان نمود که توانمندی‌های بوم‌گردی روستاهای شهرستان میامی به‌جز در بخش ساختارهای زیربنایی گردشگری بر توسعه و رونق پایدار گردشگری آن اثرگذار بوده‌اند.

در واقع با مرور مجموعه داده‌های گردآوری شده، مفاهیم مستتر در داده‌های جمع‌آوری شده، بازیابی خواهد شد. در این مرحله بدون هیچ‌گونه محدودیتی به نام‌گذاری مفاهیم پرداخته شده است. بعد از انجام کدگذاری باز، محورهای اصلی در مجموعه داده‌ها را مشخص کرده و در مرحله بعدی، کدگذاری حول این محورها انجام می‌گیرد.

شکل شماره ۲ - مقادیر ضریب اثر مسیر و ضرایب معناداری (نگارندگان)

نتیجه‌گیری

گردشگری یکی از مؤلفه‌های اصلی در شکل‌گیری توسعه پایدار است و اهمیت آن وقتی دو چندان می‌شود که این بخش با تاریخ، فرهنگ و آداب و آیین یک کشور رقم بخورد؛ که در این صورت نه تنها توسعه اشتغال، توسعه اقتصاد محلی و شکل‌گیری گردشگری پایدار را در بعد داخلی به همراه دارد، بلکه در بعد خارجی نیز، مزیت‌هایی همچون انتقال فرهنگ و تاریخ، آشنایی گردشگران خارجی با آداب و رسوم آیینی و تبلیغات بدون هزینه و شناخت بیشتر جهانیان از آن کشور را به دنبال خواهد داشت. در واقع، اهمیت گردشگری در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی بسیاری از کشورها به سرمایه‌گذاری و استفاده از همه ظرفیت‌هایشان در این حوزه ترغیب کرده است. در این راستا، یکی از مدل‌هایی که برخی کشورها در دو دهه اخیر، برای رونق گردشگری پایدار خود به آن توجه کرده‌اند، بحث پرداختن به هویت و ساختارهای بومی در حوزه گردشگری بوده است که باعث شکل‌گیری پدیده بوم‌گردی شده است. از آنجا تعداد گردشگران علاقمند به بوم‌گردی در دنیا رو به افزایش است، توجه به بهره‌مندی از ظرفیت‌های بی‌شمار گردشگری بوم‌گردی در شهرستان میامی، می‌تواند در جذب گردشگران خارجی مؤثر باشد. نتایج این تحقیق در این خصوص نشان داد که توانمندی‌های بوم‌گردی روستاهای شهرستان میامی به‌جز در بخش ساختارهای زیربنایی گردشگری بر توسعه پایدار گردشگری آن اثرگذار بوده‌اند. به‌طوری‌که ساختار بومی‌گرا با میزان ساختار محیطی بوم‌گرا و ساختار مالکیت و مدیریت دارای اثر معنادار بر توسعه پایدار در مناطق مورد مطالعه

شده‌اند؛ ولی ساختارهای زیربنایی گردشگری با ۱۷٫۵ درصد اثر نتوانسته اثری معنادار بر توسعه پایدار این مناطق بگذارد که این مساله می‌تواند به این دلیل باشد که در هیچ یک از اسناد فرادستی قانون اساسی، سند چشم‌انداز ایران در افق ۱۴۰۴ و سند جامع نقشه علمی کشور نامی از گردشگری و مفاهیم پیرامون آن نرفته است. به طوری که در برنامه پنجم به طور مشخص به گردشگری زیارتی در شهرهای مذهبی ایران (مشهد، قم و شیراز) توجه شده و به دنبال توسعه زیرساخت‌ها، امکانات و فعالیت‌های فرهنگی برای زائران قطب‌های زیارتی ایران بوده است و دیگر انواع شاخص‌های مؤثر بر توسعه پایدار همانند اقامتگاه‌های بومی نادید انگاشته شده‌اند. هرچند شاید این مورد نیز تنها مورد مشخص در برنامه‌ها و اسناد فرادستی ایران در خصوص گردشگری در مناطق خشک است که به صورت دقیق و روشن هدف‌گذاری شده اما متولی نهادی اجرای آن مشخص نیست.

بر اساس نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل‌های تحقیق بر داده‌های جمع‌آوری شده، نتایج به شرح زیر قابل بیان می‌باشند:

- ۱- ساختار بومی محصولات، خدمات و فعالیت‌های گردشگری بر رونق و توسعه گردشگری پایدار آن اثرگذار بوده‌اند.
- ۲- ساختار محیطی بوم‌گرا بر رونق و توسعه گردشگری پایدار آن اثرگذار بوده‌اند.
- ۳- ساختار مالکیت و مدیریت و مشارکت جامعه محلی بر رونق و توسعه گردشگری پایدار آن اثرگذار بوده‌اند.
- ۴- ساختارهای مناسب زیربنایی گردشگری بر رونق و توسعه گردشگری پایدار آن اثرگذار بوده‌اند.

پیشنهادها

- ۱- سطح‌بندی سایت‌های گردشگری همساز با طبیعت نقش مؤثری در خدمات رسانی گردشگری و سرمایه‌گذاری‌های مورد نیاز در این بخش دارد. از همین رو شناخت شاخص‌ها و عوامل مؤثر بر سطح‌بندی از اهمیت برخوردار است.
- ۲- هر یک از عوامل زیستی اجتماعی گردشگر، بخش مهمی از فعالیت گردشگری و بهبود برنامه‌ریزی گردشگری است. از این‌رو عناصر مرتبط با زیست اجتماعی در آسایش فضای اقامتگاه‌های بومی باید به‌طور کامل دیده شود و پیش‌بینی گردد.
- ۳- دوره سفر با توجه به محدودیت زمانی نیازمند رعایت دقیق معیار آسایش است. از این‌رو از نظر فیزیکی-کالبدی احداث و ایجاد امکانات اقامتی در اقامتگاه‌های بومی بر اساس ظرفیت و سایر ویژگی‌های گردشگران مانند تعداد، ترکیب جنسی و سنی و... باید پیش‌بینی گردد.
- ۴- فعالیت‌های عمومی نیازمند امکانات و خدمات بهداشتی هستند. همه جانبه نگری امور بهداشت محیط، امر بهداشتی را به‌صورت کل یکپارچه‌ای در می‌آورد که از محیط اقامتگاه‌ها بومی و استراحت شروع می‌شود و به پاکسازی محیط و خدمات و نظارت و... توسعه می‌یابد. بدین منظور پیش‌بینی امکانات و تاسیسات مورد نیاز متناسب با اهداف اقامتگاه‌های بومی گردشگری هم‌ساز با طبیعت و میزان خدمات رسانی آن ضروری است.
- ۵- پیش‌بینی امکانات و عوامل مؤثر در ایجاد امنیت بر حسب فعالیت و کارکردهای قابل تخریب در ایجاد اقامتگاه‌های بومی ضروری است.

۶- از آنجا که محیط گردشگری بویژه محل اقامتگاه‌های بومی باید شادابی و سرزندگی اولیه را در گردشگر ایجاد نماید، ایجاد امکانات و تاسیسات تفریحی- تفرجی در ایجاد سایتهای گردشگری هم ساز با طبیعت باید مورد توجه قرار گیرد.

منابع و مآخذ:

۱. نیکبخت، منصوره، ۱۳۹۵، ضرورت توجه به اکوتوریسم مناطق بیابانی در توسعه پایدار (مطالعه موردی شهرستان سمنان)، دومین کنفرانس ملی جغرافیا و برنامه‌ریزی، معماری و شهرسازی نوین، قم.
۲. حریرزادی، احمدرضا، کورش مومنی. (۱۳۹۵) اکو کمپ‌ها و تاثیر آن در رونق گردشگری پایدار مناطق کویری، اولین کنفرانس ملی معماری شهرسازی و مهندسی عمران، قم.
۳. سروش، سعید، عرفانیان سلیم، منا. (۱۳۹۴) شناسایی مؤلفه‌های مؤثر در طراحی اقامتگاه گردشگری با رویکرد ارتقاء اکوتوریسم (نمونه موردی: منطقه کلوت‌های شهداد) «اولین همایش ملی گردشگری، جغرافیا و محیط زیست پاک»، همدان.
۴. سهرابی زاده، زهرا، جعفریان، صدیقه. (۱۳۹۴)، توریسم و اثرات زیست محیطی و توسعه پایدار در مناطق خشک و نیمه خشک (استان یزد)، چهارمین همایش ملی توسعه پایدار در مناطق خشک و نیمه خشک، ابرکوه.
۵. باقری، اشرف السادات. (۱۳۹۴) طبیعت گردی با تاکید بر بررسی و شناخت اکوتوریسم بیابانی و کویری، اولین همایش ملی علوم زمین و توسعه شهری، تبریز.
۶. ابراهیمی، محمدمامیر. (۱۳۹۱)، کارکرد سکونتگاه‌های روستایی در توسعه توریسم بیابانی، اولین همایش ملی بیابان، تهران.
۷. پاریاب، جابر. (۱۳۹۳)، ضرورت توانمندسازی روستاییان جهت حفظ و توسعه پایدار منابع طبیعی، سومین همایش ملی توسعه پایدار روستایی، همدان.
۸. احمدی، علیرضا، خسروی پور، بهمن، (۱۳۹۳) موانع و مشکلات گردشگری در ایران (اولین کنفرانس ملی جغرافیا، گردشگری، منابع طبیعی و توسعه پایدار).
۹. هوشمند، رقیه. ارس، زهره، (۱۳۹۱) پتانسیل‌های توریسم درمانی در مناطق خشک و نیمه خشک ایران، اولین همایش ملی بیابان، تهران.
۱۰. عسکری، صادق، (۱۳۹۱) اکوتوریسم و پتانسیل‌های آن در مناطق بیابانی و خشک، اولین کنفرانس ملی راهکارهای دستیابی به توسعه پایدار، تهران.
۱۱. طاهری، کمال، غفاریان، پروین، (۱۳۹۴) اثر تغییر اقلیم بر گردشگری طبیعی در نواحی کارستی؛ از تهدید زیباشناختی منظر تا اثرات زیست محیطی، پنجمین کنفرانس منطقه‌ای تغییر اقلیم، تهران.
۱۲. بابایی، پوریا، حمیدی، زهرا، (۱۳۹۵) بررسی عناصر معماری پایدار در بناهای خدماتی اقلیم سرد و خشک (کاروانسرای بیستون)، دومین کنگره بین‌المللی علوم زمین و توسعه شهری، تبریز.
۱۳. حسینی، سیدمصطفی، محمد زاده، زهرا، (۱۳۹۱) بررسی اثرات جغرافیایی و زیست محیطی گردشگری بیابانی از منظر توسعه پایدار، چهارمین همایش علمی سراسری دانشجویی جغرافیا، تهران.
۱۴. جوادی، فرحناز، جعفر پور، رضا، (۱۳۹۷) ارزیابی و بررسی مولفه‌های اثرگذار بر جذب توریست در طراحی مجموعه اقامتی - گردشگری قصر بهرام با رویکرد بهره‌گیری از پتانسیل‌های اکوتوریستی پارک ملی کویر ایران، سومین کنفرانس بین‌المللی عمران، معماری و طراحی شهری، تبریز.
۱۵. پسند، میلاد، اسماعیلی جناق‌رود، علیرضا، (۱۳۹۶) مروری بر جنبه‌های مختلف معماری، اکوتوریسم و گردشگری روستایی، اولین همایش ملی پژوهش‌های نظری و عملی در معماری و شهرسازی، ایلخچی.

۱۶. امینی گوهرریزی، سحر، سپیده، (۱۳۹۷) دلایل جذابیت شهر ماهان برای گردشگران داخلی و خارجی با تاکید بر نقش معماری بر صنعت گردشگری، سومین کنفرانس بین‌المللی عمران، معماری و طراحی شهری، تبریز.
۱۷. ملک زاده، فاطمه، سید محمدحسین، آیت الهی، (۱۳۹۶) بررسی پتانسیل‌های موجود جهت توسعه اکوتوریسم ورزشی در کویر ایران (نمونه موردی: روستای صادق آباد بافق)، فصلنامه مطالعات تربیت بدنی و علوم ورزشی ۲ (۱)، تهران.
۱۸. تقی پور، ملیحه، صادقی مقدم، عظیم، (۱۳۹۴) نقش حس مکان اقامتگاه‌ها در گسترش اکوتوریسم بیابانی (مقایسه تطبیقی دو اقامتگاه در کشورهای ایران و عمان)، اولین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری، یزد.
۱۹. مقدم، جیران، ریسی دهکردی، افشین، (۱۳۹۶)، ماهنامه پایا شهر ۱ (۶)، تهران) امکان سنجی پتانسیل‌های اکوتوریسم مناطق کویری بر صنعت گردشگری (نمونه موردی روستای سه).
۲۰. ابراهیمی اصل، حسن، حسین زاده، بهنام، (۱۳۹۶) تاثیر اقلیم مناطق خشک در ارتباط با گردشگری، سومین همایش ملی عمران، معماری، شهرسازی و مدیریت انرژی، اردستان.
۲۱. داوری، علی، رضا زاده، آرش، (۱۳۹۷) کتاب مدل سازی معادلات ساختاری با نرم افزار pls.
۲۲. حاتمی نژاد، حسین، شریفی، امیر، بررسی نقش گسترش گردشگری شهری بر توسعه پایدار شهری (نمونه موردی شهر سنندج)، گردشگری شهری، دوره ۲، شماره ۱، ۱۳۹۴.
۲۳. شیعه، اسماعیل (۱۳۸۵). مقدمه‌ای بر برنامه ریزی شهری، دانشگاه علم و صنعت.